

KATALOG

rulmuş, ancak altı ay çalıştıktan sonra çalışmalarını durdurulmuştur. 2 Mart 1935'te teşkil edilen diğer bir komisyon kataloglama faaliyetine tekrar başlamıştır. Bu komisyonda Helmut Ritter, Muallim Cevdet, Mehmet Ali Ayni, Zâkir Kâdiri Ugan, Ömer Ferit Kam, Hüseyin Hüsâmeddin Yasar, Abdullah Âtîf Tüzüner, Nail Tuman, Tâhirülmevlevî gibi o dönemin ünlü bilimlileri bulunmaktaydı. Çalışmalar neticesinde 1943-1962 yılları arasında on bir fasikülden oluşan *İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloğu* yayımlanmıştır. Aynı komisyonun hazırladığı *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu 1947-1976* arasında tamamlanmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı'nın öncülük ettiği bu çalışmalar daha sonraki yıllarda da devam etmiş ve İstanbul'da Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Konya'da Mevlâna Müzesi Kütüphanesi başta olmak üzere çeşitli kütüphanelerin katalogları hazırlanmıştır. Cumhuriyet döneminde bu konuda yapılan en önemli teşebbüs ise Türkiye'deki kütüphanelerde mevcut yazma eserlerin kataloglanmasını hedefleyen *Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu (TÜYATOK)* projesidir. 1978'de başlatılan proje ile bazı şehirlerdeki kütüphane koleksiyonları kataloglanmış ve basılmıştır. Son yıllarda yavaşlayan bu çalışma neticesinde bugüne kadar yirmi dört cilt çıkarılmıştır.

Yazma eserlerin kataloglanması konusunda diğer önemli bir teşebbüs de İslâm Konferansı Teşkilâtı'na bağlı olarak faaliyet gösteren İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA) tarafından gerçekleştirilmiş, Türkiye kütüphanelerindeki tıp yazmalarının, Köprülü Kütüphanesi'nin katalogunun basımı ve daha önce Ramazan Şeşen tarafından yayımlanan *Türkiye Kütüphanelerindeki Nadir Eserler* adlı üç ciltlik eserin genişletilmiş baskısı yapılmıştır.

Türkiye'deki yazma kataloglarıyla ilgili diğer bir çalışma da İstanbul'da Türkiye Diyanet Vakfı'nın kurmuş olduğu İslâm Araştırmaları Merkezi'nin (İSAM), Türkiye'de bütün kütüphanelerde mevcut yazma eserlerin bibliyografik künyelerinin bilgisayara yüklenerek bir toplu katalog ortaya koyma yönündeki faaliyetidir. Kütüphane fişlerindeki bilgilerden oluşacak bu katalog çalışması için bugüne kadar Türkiye'deki doksan bir kütüphaneye ait 235.000 yazma eser künyesi bilgisayara yüklenmiş olup halen fişlerdeki yanlışlıklar düzeltilmeye ve birlik sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu çalışma sayesinde bir

müellifin Türkiye kütüphanelerindeki eserlerini kolaylıkla tesbit etmek mümkün olabilecektir.

BİBLİYOGRAFYA :

Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâstı*, s. 42-46; Youssef Eche, *Les bibliothèques arabes*, Damas 1967, s. 315-324; Selâhaddin el-Müneccid, *Kavâ'idü fihristi'l-mahtûâtü'l-'Arabiyye*, Beyrut 1976, s. 20-30; M. Mâhir Hamâde, *el-Mektebât fi'l-İslâm*, Beyrut 1978, s. 154-157; Mirî Abûdî Fütûhî, *Fehresetü'l-mahtûâtü'l-'Arabiyye*, Bağdad 1980, s. 54-55; Necmettin Sefercioğlu, "Union Catalogues in Turkey in the Nineteenth Century", *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü XXV. Yıl Anı Kitabı (1954-55/1979-80)*, Ankara 1981, s. 91-93; Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Devrinde Eyyübîler Devleti*, İstanbul 1983, s. 270-271; İsmail E. Erünsal, *Kütüphanecilikle İlgili Osmanlıca Metinler ve Belgeler*, İstanbul 1983-90, I, 382-386; II, 371-372; a.m.f., *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, s. 213-235; a.m.f., "A Brief Survey of the Development of Turkish Library Catalogues", *Libri, LI/1*, Munich 2001, s. 1-7; Yahyâ Mahmûd Sââtî, *el-Vakf ve bünye-tü'l-mektebeti'l-'Arabiyye*, Riyad 1988, s. 153-155; R. Tuba Çavdar, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kadar Osmanlı Kütüphanelerinin Gelişimi* (doktora tezi, 1995), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 93-100; Kabir Ahmad Khan, "Organization and Administration of Libraries in the Islamic World", *JC, LV/2* (1981), s. 124-125; Hasan S. Keseroğlu, "Türkiye'de Katalog ve Kataloglamanın Tarihçesi", *İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Dergisi*, sy. 1, İstanbul 1987, s. 168-173; Ali Birinci, "Abdurrahman Nâcim", *Müteferrika*, sy. 8-9, İstanbul 1996, s. 114 (konuyla ilgili arşiv kaynakları metin içinde verilmiştir).

İSMAİL E. ERÜNSAL

KATAN SEFERİ

(سرية قطن)

Hz. Peygamber'in
Esedoğulları'na karşı
gönderdiği seriyeye
(3/625).

Uhud Gazvesi'nde müslümanların müşrikler karşısında başarısız olması, putperest Arap kabilelerini önceden çekindikleri müslümanlara karşı cesaretlendirmiş, yağma ve baskın arzularını kabartmıştı. Bazı kabileler bu durumdan istifade ederek Medine'ye baskın düzenlemek için harekete geçtiler. Esedoğulları reislerinden Tuleyha b. Huveylid ve kardeşi Seleme. Uhud Gazvesi'nin üzerinden iki ay bile geçmeden Medine'ye baskın için asker toplamaya başlamışlardı. Tay kabilesinden bir kişi Esedoğulları'nın bu hazırlıklarını duymuş, müslümanlardan biriyle evlenmiş olan yeğenini ziyaret için Medine'ye geldiğinde bunu yeğenin kocasına

anlatmıştı. Bu sahâbî hemen Resûl-i Ekrem'e giderek durumu haber verdi. Hz. Peygamber de 150 kişilik bir seriyeye hazırladı. Kumandan olarak aynı zamanda sütkardeşi olan ilk müslümanlardan Ebû Seleme el-Mahzûmî'yi tayin etti ve Esedoğulları harekete geçmeden önce onların yurtlarına ulaşmasını ve âni bir baskın yapmasını emretti.

3. yılın son ayında (Mayıs 625), diğer bir rivayete göre ise 4. yılın ilk ayında (Haziran 625) yola çıkan seriyeye, dört günlük bir yürüyüşten sonra Esedoğulları'nın yurdu Necid'in Feyd bölgesindeki Katan dağına ulaştı. Ebû Seleme, Esedoğulları'nın su kaynağının yanında otlamakta olan sürülerini ele geçirdi, karşı koymak isteyen üç çobanı esir aldı. Kaçmayı başaran diğer çobanlar kabilelerine giderek müslümanların çok kalabalık bir kuvvetle geldiğini haber verdiler. Bunun üzerine korkuya kapılan Esedoğulları çatışmayı göze alamayıp dağıldılar. Hareketine devam eden Ebû Seleme sabaha karşı onların yurdunu kuşattı. Bu sırada iki taraf arasında çıkan çatışma çok kısa sürdü; bir müşrik öldürüldü, bir sahâbî de şehid oldu. Müslümanlara karşı dayanamayacaklarını anlayan Esedoğulları geri çekildiler. Ebû Seleme düşmanı bir süre takip ettikten sonra Katan suyu civarında karargâh kurdu. Askerlerini üç gruba ayırarak her birini değişik istikametlere gönderdi. Bir mukavemetle karşılaşmayan birlikler bir süre sonra geri geldiler. Ardından Ebû Seleme Medine'ye dönmek üzere yola çıktı. Bu sefer on günden fazla sürmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkidî, *el-Megâzi*, I, 3, 340-346; İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, II, 50; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (Cündî), IV, 425-426; Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, VI, 54-56; Nüreddin el-Halebi, *İnsânü'l-uyûn*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), III, 164; L. Caetani, *İslâm Tarihi* (trc. Hüseyin Cahid), İstanbul 1925, IV, 96-98; W. M. Watt, *Mahomet à Médine* (trc. S. M. Guillemin - F. Vaudou), Paris 1959, s. 45-46; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), IV, 5-8; M. Muhsin el-Fakih, *el-Mevsû'atü'l-kübrâ fi'ğazavâti'n-nebiyyi'l-a'zam*, Beyrut 1417/1996, II, 433-440.

AHMET ÖNKAL

KATANOV, Nikolay Fyodoroviç

(1862-1922)

Türk asıllı Rus Türkologu.

Güney Sibirya'nın Abakan ırmağı boylarında yaşayan yarı göçebe Hakaslar'ın Savaş oymağına mensuptur. 1884 yılında Krasnoyarsk Lisesi'ni bitirdi. Öğrenciliği

sırasında Grekçe, Latince, Fransızca, Almanca öğrendi ve ilme olan tutkusuyla öğretmenlerinin dikkatini çekerek onların teşvikiyle Sagay etnografyası ve dili üzerine ilk eserlerini kaleme aldı (aş. bk.). 1888'de devlet bursuyla okuduğu Saint Petersburg Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesi'nden mezun oldu. Öğrenciliği sırasında Friedrich Wilhelm Radloff, N. İ. Veselovskiy ve Ilya-Nikolayeviç Berezin gibi hocalarının yönlendirmeleriyle Sagay ağzında derlemeler yaptı ve Castrén'in Koybalca için hazırladığı sözlüğü Rus alfabesine uyguladı ("Castrén's Koibalisch-deutsch Wörterverzeichnis und Sprachproben des koibalischen Dialectes", *Mélanges asiatiques*, IX/2 [St. Petersburg 1885], s. 97-207). 1888-1892 yıllarında Saint Petersburg Coğrafya Cemiyeti'nin görevlisi olarak Sibirya ve Doğu Türkistan'da araştırmalarda bulundu; Tuba nehri civarındaki eski Uygur kitâbelerini kopya etti ve gezi sonuçlarını yayımladı. 1894'te Kazan Üniversitesi Doğu Dilleri Kürsüsü'ne tayin edilerek Türk dili, Türk edebiyatı (Osmanlı, Çağatay) ve tarihi üzerine dersler verdi; bu arada Kazan Tatarları'ndan Şehâbeddin Mercânî ve Kayyum Nâsîrî'nin ilmî çalışmalarını kamuoyuna tanıttı. Aynı zamanda Kazan Üniversitesi Arkeoloji, Tarih ve Etnografya Cemiyeti'nin üyesiydi ve zamanla bu kurumun başkanlığına kadar yükseldi. 1910 yılında Kazan İlahiyat Akademisi Misyoner Kürsüsü'nde de görev aldı ve 1915'te profesör oldu. 1906'da başladığı sansür komitesi üyeliğini de 1916 yılına kadar sürdürdü.

10 Mart 1922 tarihinde Kazan'da ölen Katanov, Helsinki Üniversitesi Fin-Ugur Cemiyeti, Budapeşte Etnografya Cemiyeti, Nijni Novgorod Arkeoloji Cemiyeti, Saint Petersburg Coğrafya Cemiyeti, Moskova Antropoloji ve Etnografya Cemiyeti gibi çok sayıda ilmî kuruluşun üyesiydi. Birçok modern Batı ve Doğu dilinin yanı sıra bazı ölü dilleri de biliyor, Göktürk ve Uygur yazılarından başka Sumer çivi yazısını, Mısır hiyerogliflerini, Çin, Arap ve Ârâmî yazılarını okuyabiliyordu. İlgili alanı yalnız Türkoloji ile sınırlı kalmamış, folklor, etnografya, arkeoloji, nümismatik ve tarih dallarında da çeşitli çalışmalar yapmıştır. *Deyatel* (1896-1901) ve *İnorodçeskie Obozrenie* (1912-1915) dergilerinin redaktörlüğünü de yürüten Katanov, arkasında 200'ün üzerinde yayımlanmış eser ve bugün Rusya Federasyonu'ndaki çeşitli arşivlerde saklanmakta olan 15.000 sayfalık müsvedde mirası bırakmıştır.

Çarlık Rusyası'nın son döneminde yaşanan ağır hayat şartları sebebiyle satışa çıkarmak zorunda kaldığı 9000 ciltlik kütüphanesinin 5000 kadar kitabı 1914'te Osmanlı hükümeti tarafından satın alınmıştır ve halen İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nün kütüphanesinde muhafaza edilmektedir; az bir miktarı da Kazan Üniversitesi'ndedir. Komünist dönemin ilk yarısında çarlık idaresinin sansürsüz olarak karalanmasına çalışılan Katanov'un ismi ve eserleri Stalin'in ölümünden sonra yeniden gündeme gelmiş, S. N. Ivanov tarafından bir biyografisi hazırlanmış (bk. bibl.) ve 1962 yılında Hakas Özerk Cumhuriyeti'nin başşehri Abakan'da 100. doğum yıl dönümü bir sempozyumla kutlanarak eserlerinin yeni baskıları yapılmıştır.

Eserleri. 1. *Zameçaniya o bogatırskih poemah minusinskih tyurkov* (Yenisey-koy gub...) (St. Petersburg 1885). Yenisey Minusin Türkleri'nin kahramanlık şiirlerine dairdir. 2. "Die aus dem Russischen entlehnten Fremdwörter des Sagai-Dialectes", *Mélanges asiatiques*, IX-3 [St. Petersburg 1885], s. 277-312). Rusça'dan Sagay lehçesine geçen yabancı kelimeleri konu alır. 3. *Vostoçnyye zametki. Stati i isledovaniya* (Kazan 1896). Doğu notları: Makaleler ve incelemeler. 4. *Opıt isledovaniya Uryanhayskogo yazıka s ukazaniem glavneyşih rodstvennih otnoşeniy yevro k drugim yazıkam tyurskogo kornya* (Kazan 1903). Uryanhayca'nın Türkçe kökenli diğer dillerle akrabalığını anlatır. 5. *Çuvaşskiye slova v bolgarskih i tatarskih pamyatnikah* (Kazan 1920). Bulgar ve Tatar yazıtlarındaki Çuvaşça kelimeler üzerine bir araştırmadır (eserlerinin tam listesi için bk. Ekici, XXXVI/423 [1998], s. 412-421).

Nikolay Fyodoroviç Katanov

BİBLİYOGRAFYA :

S. N. Ivanov, *Nikolay Fyodoroviç Katanov: Oçerki jizni i tvorçestva*, Abakan 1958, s. 36-49; İrina Kokova, *Nikolay Federoviç Katanov* (trc. Muvaffak Duranlı), Ankara 1988, tür.yer.; Abdullah Battal Taymas, *Kazan Türkleri*, Ankara 1988, s. 120; Ebrar Kerimullin, "Katanov Kitaphanesi İzzinnen", *Yazmış*, Kazan 1996, s. 136-147; Hasan Eren, *Türklük Bilimi Sözlüğü I, Yabancı Türkologlar*, Ankara 1998, s. 186-187; V. Gordlevsky, "Pamyati N. F. Katanova", *Noviy Vostok*, sy. 1 (1922), s. 448-451; Güllü Yoloğlu, "Ömrü Tarihe Dönmüş Bir Bilim Adanı: N. F. Katanov" (trc. Aljira Topalova), *Bilge*, sy. 15, Ankara 1988, s. 29-32; Ahmet Temir, "Türk (Hakas) Asıllı Rus Türkologu N. F. Katanov (1862-1922)", *TDL*, LIV/429 (1987), s. 148-153; Fikret Türkmen, "75. Ölüm Yılı Dönümünde Türk Soylu İlk Türkolog Nikolay Feodoroviç Katanov", a.e., sy. 545 (1997), s. 483-489; Metin Ekici, "Hakasya'nın Büyük Bilimadamı Profesör Türkolog Nikolay Feodoroviç Katanov ve Eserleri", *TK*, XXXVI/423 (1998), s. 409-424; Timur Davletov, "Nikolay Födoroviç Katanov (19 Mayıs 1862 – 10 Mart 1922)", *Yesevi*, VI/64, İstanbul 1999, s. 23-25; a.mfl., "Hakas Prof. Nikolay Födoroviç Katanov (19 Mayıs 1862 – 10 Mart 1922)", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, sy. 145, İstanbul 1999, s. 18-19; "Katanov", *TA*, XI, 396-397; "Katanov", *Bolsaya Sovetskaya Entsiklopediya*, Moskva 1973, XI, 522; "Katanov", *TDEA*, V, 219.

MUSTAFA S. KAÇALIN-İSMAIL TÜRKÖĞLU

KATAR

(قطر)

Basra körfezinde bir Arap emirliği.

Arap yarımadasının kuzeydoğu sahilinde, Basra körfezinin güneybatısındaki Bahreyn ve Bahrülbenât körfezleri arasında kuzeye doğru uzanan yarımada üzerinde olup başşehri 299.300 nüfuslu (2001 tah.) Devha (Doha / Duha), yüzölçümü 11.427 km², nüfusu 769.152 (2001 tah.) ve resmî dili Arapça'dır. Güneyden Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin çevirdiği; genelde çöl ve alçak kumlu tepelerden ibaret olan arazisi tarıma uygun değildir; iklimi sıcak ve kuraktır. Çok büyük petrol ve doğalgaz yataklarına sahip olan Katar son yıllarda sanayileşmeye de ayrıca önem vermiştir; kişi başına düşen gelir 2000 yılı tahminine göre 20.300 dolardır. XX. yüzyılın ilk yarısına kadar halkını Necd'in içlerinden gelen ve hayvancılıkla geçinen bedevilerle balıkçılık, inci avcılığı ve ticaret yapan yarı yerleşik kabileler oluştururken bugün nüfusun çoğunluğu petrol sektöründe çalışan İran ve Pakistan kökenli göçmenlerle işçilerden meydana gelmektedir.